

Timothy Besley: A jó kormányzat politikai gazdaságtana

Alinea Kiadó–Rajk László Szakkollégium, Budapest, 2012, 264 o.*

A Neumann János-díjat minden évben a Rajk László Szakkollégium tagsága ítéli oda egy-egy általuk szakmai szempontból kiemelten fontosnak tartott kutatónak.¹ Az Alinea Kiadónak köszönhetően egyre több díjazott tudományos tevékenységével ismerkedhetünk meg magyar nyelven is – eddig Kevin M. Murphy és a viselkedési közgazdaságtannal foglalkozó Matthew Rabin került sorra, a legújabb könyv pedig a 2010-es díjazott, Timothy Besley munkásságából válogat.

Timothy Besley jelenleg a London School of Economics professzora, emellett sokáig volt az Egyesült Királyság központi bankjának főtanácsadója. A válogatás a szerző politikai gazdaságtan területén kifejtett tevékenységébe nyújt betekintést, de Besley emellett foglalkozott például az adózás közgazdaságtanával vagy a korrupció modellezésével is.

A négy, precízen és didaktikusan felépített tanulmányból álló könyv Besley 2002-ben az Uppsalai Egyetemen tartott Lindahl-előadásának átdolgozott változata.

A cím a jó kormányzat politikai gazdaságtanának tárgyalását ígéri – politikai gazdaságtanon ebben az esetben a politika közgazdaságtanát értjük, még pontosabban: a politikusok viselkedésére és kiválasztására vonatkozó vizsgálatokat, ahol a fő szempont a megfelelő ösztönzők elemzése. A könyv első, bevezető jellegű, Versengő nézetek a kormányzatról című fejezetében a szerző történeti kontextusba ágyazva sorra veszi és megmagyarázza a *politikai gazdaságtan* kifejezés értelmének-értelme-

* A mű eredeti címe: *Principled Agents? The Political Economy of Good Government. The Lindahl Lectures.* Oxford University Press, 2007. Fordította: *Barta Márton, Branyicki Dóra, Csiffáry Emília, Grosz Gabriella, Mihályi Dávid, Papp Bertalan, Pogonyi Csaba Gábor, Polyák Pálma, Pölöskei Péter, Simonovits Gábor, Szűcs Ferenc, Tóth Bence, Vékony András Benjámin.*

¹ A Rajk László Szakkollégium a Neumann János-díjat 1995 óta olyan tudósoknak adományozza, akik kiemelkedően hozzájárultak az egzakt társadalomtudományokhoz, és ezen keresztül jelentős hatást gyakoroltak a kollégisták szakmai fejlődésére és gondolkodására. Eddigi kitüntetettek: 1995: Harsányi János (UC Berkeley), 1996: Hal Varian (University of Michigan), 1997: Kornai János (Harvard University és Budapest College), 1998: Jean Tirole (University of Toulouse), 1999: Oliver Williamson (UC Berkeley), 2001: Avinash K. Dixit (Princeton University), 2002: Jon Elster (Columbia University), 2003: Maurice Obstfeld (UC Berkeley), 2004: Gary S. Becker (University of Chicago), 2005: Glenn C. Loury (Brown University), 2006: Matthew Rabin (UC Berkeley), 2007: Daron Acemoglu (MIT), 2008: Kevin M. Murphy (University of Chicago), 2009: Philippe Aghion (Harvard University), 2010: Tim Besley (London School of Economics), 2011: Joshua Angrist (MIT), 2012: Olivier Blanchard (MIT), 2013: Esther Duflo (MIT).

zésének változásait John Neville Keynestől a 20. század szocializmusvitáin át (Lange, Hayek) a modern politikai gazdaságtanig. Ennek kapcsán máris megemlíthetjük a könyv egyik fő erényét: noha a mondandó lényegét formális modellek segítségével fejtí ki a szerző, egyáltalán nem jellemző a technikai részletek túlsúlya vagy a módszertan öncélú primátusa.

A könyv második – A kormányzati kudarcok anatómiája című – fejezetében Besley arra tesz kísérletet, hogy rendszerezze és összehasonlító elemzésnek vesse alá a *kormányzati kudarc* gyakran használt, de – a piackudarcral ellentétben – precízen ritkán definiált fogalmának különböző interpretációit. Egészen pontosan három megközelítéssel találkozunk: a Pareto-hatékonyság kritériuma szerint kormányzati kudarcról beszélünk, ha a kormányzati beavatkozás következménye nem Pareto-hatékonny állapot lesz. A társadalmi többlet kritériuma szerint kormányzati kudarcral állunk szemben, ha a beavatkozás nem maximalizálja a társadalmi többletet. Végezetül wickselli értelemben vett kormányzati kudarcról van szó akkor, ha a beavatkozás hiányában előálló állapot Pareto-dominálja a beavatkozás következtében előálló állapotot (könnyű észrevenni, hogy általában ez az értelmezés az előző kettőnél jóval szűkebb teret hagy a kormányzati beavatkozásoknak). A kormányzati kudarc tetszőleges politikai berendezkedés esetén használható fogalma mellett a szerző bevezeti a politikai kudarc fogalmát is – ezt kifejezetten azokra a kudarcokra alkalmazza, amelyek a demokratikus rendszerek sajátjai.

A fejezet nemcsak e lehetséges kritériumok ismertetését és elmélettörténeti megalapozását nyújtja, hanem egy igen egyszerű modell változatainak segítségével meggyőzően szemlélteti is, hogy a három kritérium alkalmazása konkrét helyzetekben egymásnak ellentmondó kimenetekhez vezethet. A modellben a kormányzat egy közcélú beruházás megvalósításáról dönt, a kormányzati kudarcok jellemző forrásai például az érdekcsoportok befolyásolási kísérletei (korrupció, járadékvadászat) vagy a vezetés nem megfelelő minősége. A politikai kudarcokat ezzel szemben többek közt a szavazási rendszerek anomáliái okozhatják.

A kötet gerincét alkotó harmadik és negyedik fejezet középpontjában a *politikai megbízó–ügynök modellek* állnak, ahol a választók a politikusok megbízói. Itt tehát módosul az a szituáció, amelyet például a mechanizmustervezésen alapuló megközelítésekben ismerünk: nem a döntéshozók igyekeznek feltárni az egyének (ha úgy tetszik, választópolgárok) magáninformációit (például egy közjóságra vonatkozó értékelésüket), hanem fordítva, a választópolgárok teszik ezt.

E modellekben két igen hangsúlyos motívum jelenik meg: a választók nem feltétlenül ismerik a hivatalba lépő politikus típusát, illetve nem feltétlenül képesek megfigyelni a politikusok cselekedeteit. Azaz – az információs aszimmetria irodalmának szóhasználatában – egyszerre szembesülünk a könyv második fejezetében a vezetés minősége kapcsán már felvillantott kontraszelekcíós problémával és a morális kockázat jelenlétével. Az alapvető és minden modellváltozaton végigvonuló kérdés az, hogy vajon milyen módon és mennyire hatékonyan képesek kezelni ezeket a körülményeket a demokratikus választások.

A harmadik fejezet két időszakos alapmodellje egészen egyszerű: mindkét időszakban megválasztanak egy politikust, aki a választók számára nem megfigyelhető vi-

lágállapot ismeretében hozza meg típusa által is befolyásolt döntését. A könyvben *kongruensnek* nevezett típus mindig a választók érdekeinek megfelelő döntést hozza, míg a *disszonáns* típus járadékban részesül, amennyiben a választók céljaitól eltérő (tehát nem az általa megfigyelt világállapotnak megfelelő) politikát választ. A járadék mértékét egy valószínűségeloszlás határozza meg. Ezenkívül mindkét típusú politikus meghatározott (konstans) kifizetést kap, ha az adott időszakban hivatalt visel.

A kulcs a politikusok *elszámoltathatósága*. Már ezen alapmodell bayesi egyensúlyának vizsgálata is rávilágít arra, hogyan fegyelmehetőek meg a politikusok a választások által: az újraválasztás lehetősége olykor még egy disszonáns politikust is arra ösztönöz, hogy úgy viselkedjen, mintha kongruens volna. Az ösztönző mechanizmus azonban az aszimmetrikus információ miatt nem minden esetben működik.

Kérdés persze (s innen Közép-Kelet-Európából nézve talán különösen), hogy a vázolt mechanizmus működése a gyakorlatban is megfigyelhető-e. Vajon tényleg elszámoltatják-e a választók a politikusokat? A szerző az alapmodell következtetések helyességét empirikus elemzéssel igyekszik a gyakorlatban is tesztelni. Az amerikai kormányzókra vonatkozó 1950 és 2000 közötti adatok alapján felírt lineáris valószínűségi modell segítségével egyrészt arra a következtetésre jut, hogy azok, akik adókat emeltek, kevesebb szavazatot kaptak, azaz valamilyen szintű elszámoltatás valóban működik. Másrészt az is kiderül, hogy a politikusok viselkedésére komoly hatással van újraválaszthatóságuk korlátozása – azok a kormányzók, akiket már nem választhatnak meg még egyszer, jellemzően magasabb adókat határoznak meg.

E két időszakos alapmodell vázolásával is illusztrálni szerettük volna azt, ahogy a könyvben koherensen összefonódnak a különböző módszertani megközelítések és a verbális érvelés. A szerző nem elégszik meg annyival, hogy a körvonalazott modellt a legkülönbözőbb irányokba kiterjessze (figyelembe véve többek között a politikai polarizációt és a véletlen népszerűségi sokkokat, a klientúrák szerepét vagy éppen a korlátlan hivatali idő lehetőségét), majd ismertesse az egyensúlyi eredményeket, hanem részletes, gyakorlati interpretációt is nyújt ezekhez az eredményekhez, öszszesvetve az eddigi kutatásokkal.

De milyen következtetéseket vonhatunk le azon túlmenően, hogy a választások biztosíthatják az elszámoltathatóságot? A részletes taglalás helyett nézzünk egy konkrét példát, amely jól tükrözi a könyv modelljeinek filozófiáját! A szerző az alapmodell egy olyan változatát vizsgálja, ahol a politikusok döntéseinek következményei a választók számára csak bizonyos, a politikus típusától független valószínűséggel figyelhetők meg. Ha ez a valószínűség nő, akkor a választók az első időszakot követően könnyebben lepezik le a disszonáns politikust, ami egyrészt növeli annak esélyét, hogy a második időszakban kongruens politikus viselje a hivatalt, másrészt viszont csökkenti a disszonáns politikusok teljesítményét az első időszakban. Ekkor ugyanis a disszonáns politikus kevesebb ösztönzést kap arra, hogy magát kongruens típusúnak mutatva a választók érdekeinek megfelelő döntést hozzon, ezzel növelve újraválasztásának valószínűségét. Amennyiben a disszonáns politikusok aránya meghalad egy küszöbértéket, ez utóbbi hatás dominálhat, azaz a többletinformáció akár ronthatja is a szavazók jólétét.

Az átváltás egyértelmű, a kimenetel intuitív és tanulságos: az a gyakran hangzottatott megállapítás, hogy a választók informáltsága javítja a politikusok teljesítményét, a modell körülményei között nem bizonyul kellően megalapozottnak. A könyv egyik nagy haszna és a formális megközelítés kézzelfogható előnye éppen a hasonlóan árnyalt eredményekben rejlik. Ugyanez jellemzi az itt most csak jelzészerűen megemlített – Politikai megbízó–ügynök problémák és a közösségi pénzügyek című – negyedik fejezetet is, ahol a költségvetési ciklusok megbízó–ügynök szemléletű tárgyalásán túl például a közjavak civil vagy kormányzati előállításának kérdését is tárgyalja a szerző.

Melyek azok a tényezők, amelyekről a bemutatott megközelítés eltekint? Először is a modellek adottságnak veszik a jogi feltételek és a demokratikus intézményrendszer megfelelő működését garantáló alkotmányos alapok meglétét. Besley maga is kiemeli ennek az alapfeltevésnek a jelentőségét, és a 116. oldalon rámutat, hogy ennek hiányában a hiányos politikai szerződéseket és a megfelelő alkotmány kialakításának kérdéseit is modellezni kellene. Hogy e megközelítés hova vezetne, nem világos – a kutatások jelenlegi állása mellett ésszerű lehet elfogadni a fenti kényszerű egyszerűsítést.

Az is egyértelmű, hogy a politikai megbízó–ügynök megközelítés alkalmasabbnak látszik az egyéni döntéshozók viselkedési ösztönzőinek vizsgálatára, mint a pártok versenyének modellezésére – ezt a szerző szintén több helyütt hangsúlyozza, ezzel együtt például a harmadik fejezet többügynökös modellje értelmezhető ilyen jellegű próbálkozásnak is.

A modellek általában tudatosan és kifejezetten egyszerűek, ami a matematikailag igényesebb és képzetesebb olvasók számára esetleg csökkentheti az elemzések vonzerjét. Az ismertetett alapmodell csak kéttípusú politikust vizsgál, ráadásul a modellek java része két időszakos, ahol a második időszakban a politikusok – a könyv szóhasználatában – „béna kacsaként” viselkednek, azaz a játék vége miatt nem követnek hosszabb távú stratégiai megfontolásokat. Ezáltal viszont a modellek követése a kevésbé képzett olvasó számára is lehetővé válik, a kényesebb ízlésűek pedig elmélyültebben tanulmányozhatják például a harmadik fejezet több időszakos modelljeit.

Milyen ismeretek birtokában ajánlható a könyv? *Ujhelyi Gergely* a magyar kiadásához írt kiváló és kedvcsináló előszavában a modellek játékelméleti alapjaira hívja fel a figyelmet, miközben egyetérthetünk vele abban is, hogy a gondolatmenetek különösebb játékméleti képzettség nélkül is érthetők. Az esetleges játékelméleti alapokon túl hasznos lehet a megbízó–ügynök problémára és a kontraszelekcióra koncentrááló irodalom alapszintű ismerete (magyar nyelven lásd *Gömöri* [2001]).

*

Vajon milyen a jó kormányzat a politikai gazdaságtani elemzések tükrében? Nos, a jó kormányzat, mint a megbízó–ügynök modellek tanulságai mutatják, erősen függ a politikusok megfelelő szelekciójától és attól, képesek-e fegyelmezni őket a választók. Az ösztönzők hatékonyságát mindazonáltal a körülmények is nagyban befolyásolják – a könyv egyik tanulsága éppen az, hogy érdemes óvatosan bánnunk a politikai rendszerre vonatkozó általános érvényű kinyilatkoztatásokkal. Egyik

felt említett modell szerint például nem feltétlenül igaz, hogy a választók többlet-információi az elszámoltatás hatékonyságának növelése révén javítják a jólétüket. A könyv ugyanilyen meggyőzően érvel a kisebb állam mítoszával szemben is: „A cél nem a kormányzat visszaszorítása, hanem a működéséhez szükséges intézményi feltételek megértése.” (61. o.) S ha a választások politikusokat fegyelmező szerepével kapcsolatban történelmi okokból fakadóan talán jóval több kételyünk is van, mint a szerzőnek, a könyvben foglalt ajánlásokat akkor is érdemes megfontolni.

Hivatkozás

GÖMÖRI ANDRÁS [2001]: Információ és interakció. Bevezetés az információs aszimmetria közgazdasági elméletébe. Typotex Kiadó, Budapest.

Németh Bálint

Németh Bálint a BCE Általános és Kvantitatív Közgazdaságtani Doktori Iskolájának hallgatója (nemeth_balint@indamail.hu).